

שׁוֹ"ת בַּהֲלָכָה לְשׁוֹלְחַן שֶׁבֶת

מֵאֵת הַרֵב מֹשֶׁה חַיִּים חֲנוּנֵי שְׁלִיט"א

גיליון מס' 9

מלאכת מלבן

הקדמה

מלאכת מלבן היא אחת מל"ט מלאכות שאסרה תורה, הגדרת מלאכת מלבן הינה ניקוי חומר גלם על מנת להכשירו למלאכה. כיצד התקיימה המלאכה במשכן: לצורך יריעות המשכן, השתמשו בצמר שגזזו מן הכבשים. לאחר גזיזת הכבשים, היו מלבנים את הצמר על מנת להכינו ליריעות המשכן ולבגדי הכהונה. הפעולות האסורות משום אב המלאכה: ליבון חומר גלם והפיכתו לחומר נקי. לגבי כיבוס נחלקו הראשונים האם הינו אב המלאכה¹ או תולדת המלאכה². הפעולות האסורות משום תולדת המלאכה: שריית בגדים במים, סחיטת בגדים מהמים שספוגים בהם, גיהוץ בגדים³, וכפי שנאמר נחלקו הראשונים האם כיבוס הינו אב המלאכה⁴ או תולדת המלאכה⁵. הפעולות האסורות מדרבנן: מדברי חכמים אסור לנער אבק מן הבגד, וכן לתלות כביסה רטובה לייבוש.

על דרך זה מותר לנקות את פטמת בקבוק התינוק על ידי שרייתו במים¹⁷.

שריית עדשות מגע בתמיסה, האם מותר בשבת?

מותר להשרות עדשות מגע בתמיסה שלהן כדי שלא יתייבשו ויתקלקלו, אבל אסור לשפשף אותן כדי לנקותן¹⁸.

האם מותר להניח כלים רטובים על גבי מגבת שעל השיש?

אסרו חכמים להרטיב בגד בכמות גדולה של מים, מחשש שיבא לסחטם ויעבור בסחיטתו על כיבוס, אמנם במים מועטים אין חשש שיבא לסחטם. מגבת עבה המיוחדת לספיגת נוזלים מן הכלים, יש להתיר להניח כלים עליה, כיום שלא מקפידים על סחיטתה, לא חששו שיבואו לסחטו¹⁹.

פיזור חומרי ניקוי או אבקות על גבי לכלוך אסור לנקות בגד בכל נוזל המבצע פעולות ניקוי, כגון: יין לבן וחומץ. וכל שכן חומרי ניקוי המיועדים לכיבוס. וכיבוס בהם אסור מן התורה²⁰.

בוץ שעל גבי הבגדים, מה הדרך המותרת להסירו?

אסרו חכמים לשפשף בגד שיש עליו בוץ לה, למרות שהשפשוף לא מנקה את הבגד, אלא מסיר את הבוץ שנמצא עליו, ראו חכמים בפעולה זו דמיון לפעולת כיבוס הרגילה -

אומרים שאסור לכבס גם בגד נקי¹⁰, ואמנם טוב להימנע מכך¹¹. לפיכך אחרי שנוטל ידיו במים, טוב לנער ידיו מן המים שעליהם בטרם ינגב ידיו במגבת, אף שהמגבת נקיה¹².

נעלי עור שהתלכלכו בבוץ, האם מותר לשטוף אותם תחת זרם מים בשבת?

בגד עור או נעליים, מותר לישרותם במים למרות שהם מלוכלכים, כיון שהלכלוך חיצוני לו, ונמצא עליו ולא חודר פנימה לתוך העור. ופעולת שרייתו במים, דומה לרחיצת כלים, ומותרת בשבת. אכן, אסור לשפשף את הנעליים, כמו שאר בגדי עור כדי להסיר את הלכלוך מהם. וכיון שהעור אינו נסחט, מותר לישרותו גם במים מרובים¹³.

מפה מפלסטיק (שעונונית), האם מותר לשטוף אותה בשבת כדי לנקות אותה מלכלוכים שעליה?

בגד ניילון או פלסטיק היצוק מחתיכה אחת של ניילון, דינו כבגד עור הנ"ל, ומותר לישרותו במים¹⁴. אך אם יש בקצותיו חוטים העשויים מאריג בד יש לאסור, כיון שהם מתכבסים בכך¹⁵.

לפיכך מותר לרחוץ מפת ניילון או סדין ניילון העשוי מיחידה אחת, תחת זרם מים. וכן, מותר להשרות אותם במים. אולם ראוי להחמיר ולא לשפשף אותם בעת השטיפה שבכך יש דרך כיבוס¹⁶.

מהם סוגי הבגדים והאריגים ששייך בהם כיבוס?

כל החומרים הראויים לספיגה ונקיון, כדוגמת צמר, פשתן וכותנה, שנארגו לבגד, כלומר שעשויים חוטים של שתי וערב והמים נספגים לתוכן, יש בכיבוסם איסור מן התורה⁶.

בגד העשוי מעור בהמה או חיה או שרץ, אסור לכבסו, אבל מותר לישרותו במים כדי שיצא הלכלוך שעליו. אך אין היתר לשפשפו כדי להסיר ממנו ללכלוך שנספג בעור עצמו⁷.

בגד ניילון, שהוא יצוק מחתיכה אחת של ניילון וכמו מעיל גשם וכדומה, אין בו איסור כיבוס, כיון שהמים אינם נספגים בו כלל, ודינו כמו בגד עור⁸.

האם מותר להרטיב בגד שהתלכלך, מבלי לשפשף אותו?

אסור להשרות בגד מלוכלך (אפילו מלוכלך מעט מאוד) במים אף בלא חומרי ניקוי, כיון שהשרייה במים מרככת את הלכלוך או מעט ממנו, ומעבירה אותו. מלבד זאת, כאשר משרים בגד במים, יש חשש שיסחטו את הבגד מיד בסיום השרייה (אלא אם כן הוא סוג בגד שלא מקפידים לסחוט את המים שספוגים בו כסמרטוט, מסננת)⁹.

האם מותר להשרות בגד נקי במים?

הכיבוס האסור מן התורה, הוא רק באופן שהבגד היה מלוכלך והתנקה בכיבוסו. ויש

11 רמ"א שם הביא את שתי הדעות, והמשנ"ב ס"ק מח כתב דיש להחמיר כדעה זו.
12 שו"ע שם סעיף י.
13 שו"ע שם.
14 אחרונים.
15 פשוט.
16 אחרונים, וככל עור.
17 כנ"ל.
18 ואם כבר התייבשו - יש מי שהחמיר.
19 שו"ע ורמ"א סי' שא סע' מו, ומשנ"ב ס"ק קעב.
20 משנ"ב סימן שיט ס"ק לה.

1 רש"י זבחים צד. ד"ה היתה.
2 רמב"ם שבת פרק ט סע' י. ילקו"י שם.
3 ירושלמי שבת ז ע"ב, משנ"ב סימן שב סע' כב.
4 רש"י שם.
5 רמב"ם שם.
6 רמב"ם פרק ט מהל' שבת ה"י, ומשנ"ב סי' שב סע' ט ס"ק לט.
7 שו"ע ומשנ"ב שם.
8 אחרונים.
9 שו"ע ומשנ"ב שם.
10 רמ"א סי' שב סע' ט הביא את שתי הדעות, והמשנ"ב ס"ק מח כתב דיש להחמיר כדעה זו.

שפשוף הבגד תוך כדי כיבוס, ואסרוהו. אכן, אם צורת השפשוף תהיה משונה מאוד מצורת השפשוף הנהוגה בכיבוס, מותר לשפשוף את הבגד. כגון: שבמקום לתפוס את קצוות הבגד ולשפשוף, יכניס את ידיו לחלקו הפנימי של הבגד, ובאחיזת חלקי הבגד הפנימיים, ישפשוףם זה בזה.²¹

אולם מותר לגרד את הבוץ על ידי הציפורן, אם הבוץ לח. אך אם הוא כבר יבש, יש אוסרים.²²

האם מותר לשפשוף את הנעלים מהבוץ הדבוק בהם, על גבי שטיח קודם הכניסה לבית?

מותר להסיר את הבוץ שנדבק בנעלי העור, על ידי שפשוף בשטיח או בברזל או במדרגות, ואין לחוש למלאכת מלבן או ממוחק בעור הנעל.²³

כיפה או בגד שנפלו למים, האם מותר לטלטלם בשבת?

אסרו חכמים להרים בגד שנפל למים, שזא יבוא לסחטו. ולכן, מי שנפלה לו כיפה לשולית, אסור לו להוציאה, מפני שבהגבתה יכול יבא לידי סחיטה.²⁴

אכן, התירו חכמים להרים את הבגד או את הכיפה מן המים, אם הגבהה זו תיעשה על ידי שני אנשים. כיון שהם מזכירים זה לזה לא לסחוט, כבר אין חשש שישכח אחד מהם ויסחט.²⁵

מי שנרטב עקב ירידת גשמים או שנשפכו עליו מים, מותר לו להמשיך ללכת עם הבגדים הרטובים, ואין חשש שיסחט את הבגד שעליו.²⁶

בגד שנרטב בשבת, האם מותר לתלות אותו ליבוש במתקן המיועד לכך?

בגדיו שנרטבו מגשמים ומסירים, אסור לתלות אותם לייבוש במתלה כביסה, כיון שהרואה אותו תולה בגדים, יאמר שבוודאי כיבס אותם כעת באיסור. איסור זה נקרא בלשון חכמים 'מראית העין'. וקבעו חכמים, כי כל דבר שנאסר משום 'מראית העין', אסור לעשותו אפילו במקום שלא יראו אותו כלל, אפילו בחדר בתוך חדר.²⁷ גם בגדים שנרטבו מעט, אסור לתלותם במתלה הכביסה בשבת.²⁸

אולם מעיל גשם, שאינו מיועד לכיבוס אלא לניקוי יבש: אם נרטב בגשם, או שנשפך עליו מים בשבת, אפשר להקל במקום הצורך לתלותו, כיון שאין את החשש של 'מראית העין'.²⁹

תליית בגד יבש לאוורור, האם מותר בשבת?

בגד יבש, מותר לתלות אותו במתלה הכביסה

בשבת כדי לאוורר אותו, מכיוון שלא נרטב כלל, לא נכלל בגזירת 'מראית העין'. אבל לייבשו מן הזיעה, אסור.³⁰

תליית בגד מלוכלך מגשם ובוץ, האם מותר לתלותו מלוכלך לייבוש?

תינוק שלכלך את בגדיו, ורוצים לתלות את הבגד לייבוש, מותר לתלות את הבגדים לייבוש ואוורור, כיון שניכר עליהם שלא עברו כביסה.³¹

האם מותר להוריד בשבת ממתקן מתלה הכביסה כביסה שהתייבשה?

בגדים במתלה הכביסה, אם היו יבשים בכניסת השבת, מותר להשתמש בהם בשבת.³²

כיבוס על ידי נייעור

האם מותר לנער מעיל חורף מהמים שנשרו עליו?

בגד חדש שצבעו שחור, שנרטב במעט מים, ומקפידים שלא ללבשו כך בלי נייעור המים שעליו: אסור לנער אותו בשבת. אבל אם אינו חדש או איננו שחור או שלא מקפידים ללבשו כך בלי נייעור, מותר לנערו בשבת מהמים שעליו. אכן, אם נרטב במים מרובים, אסור לנערו משום כיבוס, ובכל בגד.³³

האם מותר לנער בגד מאבק שעליו?

בגד חדש שצבעו שחור, המלוכלך באבק, ומקפידים שלא ללבשו כך עם האבק שעליו: לדעת השו"ע מותר לנער, ולדעת הרמ"א אסור, משום שנחשב ככיבוס. אבל אם אינו חדש או איננו שחור או שלא מקפידים ללבשו כך בלי נייעור, מותר לנערו בשבת מאבק שעליו.³⁴

נייעור בגד מלכלוך חיצוני שמונה עליו, האם מותר?

מותר לנער כל בגד שיש עליו לכלוך חיצוני, כגון נוצת יונה וכדו'. בגד שירד עליו שלג, אם הוא שחור וחדש כנ"ל, מותר לנער את השלג רק אם לא נמס. אבל שאר בגדים, מותר לנער בכל אופן.³⁵

מעיל גשם מניילון, האם מותר לנער מהמים שעליו?

בגד ניילון או סינטטי רטוב מעט, מותר לנערו גם אם הוא שחור וחדש, כיון שלא שייך בו סחיטה או ספיגה של מים.³⁶ כמו כן, כיסוי ניילון על גבי המעיל, המגבעת או על גבי עגלת התינוק, מותר לנערם מגשם שעליהם אפילו בחזוקה.³⁷

ניגוב ידיים במגבת, האם יש חשש סחיטה או כיבוס למגבת?

כאשר רוצים את הידיים בשבת, ראוי ונכון לנער את הידיים מהמים שעליהם קודם הניגוב, כיון שמים אלו נקיים הם, וכשהם מרובים, הם נספגים במגבת והיא מתנקת. אך כיוון שאין בכך דרך כיבוס, שהרי באופן זה המגבת רגילה להתלכלך, אין חובה להיזהר בזה, אבל היא חומרא חשובה.³⁸

דין הניגוב במפית נייר או נייר מגבת, אין בו משום כיבוס, אבל צריך לזהר משום סוחט.

האם מותר לנגב כוסות במגבת בשבת?

מגבת המיועדת לניגוב כלים, מותר לנגב בה כלים, כיון שאין חשש שיסחטו אותה, שהרי רגילים בכך שהיא נרטבת ונספגת.³⁹ אבל אין לנגב כלים במגבת ידיים שאיננה מיועדת לניגוב כלים, כיון שבוודאי יספגו בה הרבה מים, ויש חשש שיבואו לסחוט את המגבת.⁴⁰

אכן, גם במגבת המיועדת לכך, אסור לנגב כלים צרים, כגון כוסות וכדומה, כיון שבוודאי יסחטו.

נשפך מיץ על השולחן האם מותר לספוג בעזרת מגבת או נייר טישו?

אם נשפך מעט משקה על השולחן, מותר לנגב את השולחן במטלית או במפית נייר בזהירות שלא יסחט. ואם נשפכו על השולחן מים מרובים ינגבם במגב בלבד, ורק לאח"כ יוכל לייבש את השולחן בזהירות (לא לסחוט) במטלית או במפית נייר.⁴¹

באיזה אופן מותר לנקות את המשקפיים בשבת?

א. מותר לנקות את המשקפיים במטלית המיועדת לכך, וכן ניתן להרטיב מעט את המשקפיים ולנגבם. וטוב לנער את המשקפיים קודם הניגוב.⁴²

ניגוב חלונות בשבת, האם מותר?

ב. מותר לנגב את החלונות מאדי המים שעל גביהם, ביד, או בסמרטוט שלא מקפידים על המים הספוגים בו, ולכן אין חשש שיסחטוהו.⁴³

בגד שכובס באיסור בשבת, האם מותר ללבשו אותו?

ג. בגד שכובס באיסור בשבת, אם פעולה זו נעשתה במזיד (כלומר - ככוונה שהכובס ידע שהוא עובר על איסור שבת), אסור לו ללבשו את הבגד כך כשהוא נקי לעולם, גם לאחר השבת. אך אם ילכלך את הבגד ויכבסוהו מחדש בחול, מותר לו להשתמש בכגד, כיון שכעת, אין לו הנאה מהמעשה שעשה בשבת.⁴⁴

32 משנ"ב סי' שח ס"ק סג. וכתב שם שאם היה רטוב, אסור, משום שהיה מוקצה בכניסת שבת. אבל האחרונים חלקו על דבריו.
33 שו"ע ורמ"א סי' שב סע' א, ומשנ"ב ס"ק ג-ד.
34 שו"ע ורמ"א שם.
35 ביה"ל שם ד"ה מן הטל.
36 אחרונים. כמבואר לעיל שבבגדי ניילון אין כיבוס.
37 כנ"ל.
38 שו"ע ורמ"א שם סע' י.
39 ובבואם לייבש כלי נוסף, יחפשו מקום יבש במגבת כדי לנגב את הכלים, ולא יסחטו אותה לשם כך.
40 שו"ע ורמ"א שם, ומשנ"ב ס"ק נא.
41 משנ"ב שם.
42 אחרונים ע"פ הנ"ל.
43 כנ"ל.
44 שו"ע ורמ"א סי' שיח סע' א.

21 שו"ע סי' שב סע' ז.
22 שו"ע שם, והביא את האוסרים בשם יש אומרים.
23 שו"ע ורמ"א סע' ו, ומשנ"ב ס"ק כו. ובבוץ יבש מאוד, יש אחרונים שאוסרים, שהרי מגרד את הנעל ומחליקה.
24 רמ"א סי' שא סע' מו.
25 מגן אברהם שם ס"ק נח.
26 שו"ע שם סע' מה.
27 שו"ע שם.
28 משנ"ב שם ס"ק קסג.
29 אחרונים, דכן משמע במשנ"ב שם ס"ק קסד, דבגדים שאין בהם חשש שיאמרו הרואים שהתכבס בשבת, מותרת לתלותו. וכמוכח, רק באופן שבאותו איזור בו הוא תולה את המעיל, נוהגים בני המקום לשלוח את מעיליהם לניקוי יבש ולא מכבסים במים. כי אם מנהגם לכבסו, לא יועיל מה שכתוב בהוראות יצרן שאסור לכבסו, שהרי יש חשד בעיני בני מקומו שכבסו.
30 שו"ע סע' מז.
31 משנ"ב שם ס"ק קסד.